

12 Mart Üzerine

Bu yazıda 12 Mart Olayı, öncelikle siyasal sonuçları ön plana alan ve yakın tarihimizi de, bu sonuçlarla ilgili olduğu yer ve ölçüde inceleyen bir yaklaşım tarzı içinde ele alındı.

12 Mart Olayı üzerine kesin bir yargıya varmak ve bu olayı tüm açıklığıyla anlayabilmek için yeterli verilerden büyük ölçüde yoksunuz. Buna ek olarak konunun kapsamı ve tarihi uzantılarına eğilinmesi gereği de zorlaştırıcı bir etken. Daha çok incelemelere gerek var.

Ancak bu konuda sıhhatli bir tartışmanın başlatılması da güncel önemdedir. Bu olayın seyri içinde yaygın bir deney yaşayan Türkiye Sosyalist hareketinin bu deneyi, 12 Mart'ın toplumsal-siyasal analiziyle birlikte değerlendirilmelidir.

Aşağıda sunduğum kişisel yorum, bu yöndeki çalışmalara bir katkı olması amacıyla yapılmıştır.

Ö. L.

«İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar. Ama bunu sırf kendi keyiflerine göre yapamazlar. Kendileri tarafından seçilen durumlarda değil de, tamamen geçmişten gelen, geçmişin belirlediği koşullar altında yaparlar bunu. Tüm ölü kuşakların geleneği, yaşayanların beynine bir kâbus gibi çöker... Tıpkı yeni bir dil öğrenmeye başlayan birinin, öğrendiklerini her zaman anadiline tercüme ettiği, ama bu yeni dilin ruhuna tamamen vakıf olan birinin ancak eskisini hatırlamadığında ve bu yeni dili kullanacağı sırada kendi dilini unuttuğu taktirde düşüncelerini açıkça anlatabildiği gibi.» (Karl Marx, 18 Brumaire'in girişi)

1 — TARİHİ BİR OLAY OLARAK 12 MART

12 Mart olayı, Türkiye ekonomisinde sanayinin, ilk kez diğer sektörlerle göre en önemli kesim haline geldiği bir toplumsal yapı içinde oluştu. Bu olgu, Türkiye'de kapitalizmin gelişmesinde önemli bir aşamadır. Üretici güçlerin aldığı bu yeni ton elbette daha eski bir duruma göre teşekkül etmiş ilişkileri ve kurumsal yapıyı zorlayacaktır. Yine bu olgu, önceki evrenin sınıfsal ittifakları içinde de etkisini duyuracak, özellikle ittifakın bazı üyeleri kendi aleyhlerindeki gidişi önlemekte —umutsuz da olsa— bazı köklü girişimlerde bulunacaktır. 12 Mart'a gelirken egemen ittifakın bozulması ve siyasal iktidar düzeyinde kendini gösteren bunalımın kaynağı buradadır.

Aynı olgu, yani kapitalizmin görece güçlenmesi, ittifakın karşıındaki sınıflar içinde yapısal bazı ayrımların doğuşunu da getirir. İşçi sınıfı gerek sayısal, gerekse toplumsal-siyasal bir potansiyel olarak etkisini duyurmaktadır. Bir sosyalist parti, ve aydın-öğrenci kesimlerinde etkili ve yaygın bir sosyalist yöneliş vardır.

Türkiye kapitalizminin gelişme olgusuna bağlı olarak oluşan bu yeni siyasal kutuplaşmanın genel karakteri, 12 Mart döneminde gözlemlediğimiz kararlı, değişmeyen uygulamaları yaratacaktır.

Fakat 12 Mart dönemi yalnızca bu kararlı uygulamalarla tanımlanamaz. Bu dönemde gelip geçen ve hepsi de dönemin kendi özel aşamalarını temsil eden iktidarların tümü aşağıdaki üç temel politikayı kesintisiz aynı anlayışla uyguladılar. Bunlar:

- 1 — Sosyalist hareketin tüm alanlarda ezilmesi; anti-komünizm.
- 2 — Etnik baskı; Kürt halkı üzerindeki asimilasyona ve teröre ağırlık vermek.

- 3 — Sanayi burjuvazisine öncelikle imkânlar yaratmak.*

Bazı arkadaşlarımız bunlara bakarak, —hepsi de büyük sermayenin temel politik talepleri olan bu programın uygulanmış olmasını yeterli veriler kabul ederek— 12 Mart'ın bunları daha süratle yerine getirmek için gerekli, otoriter yönetimi kurma girişimi olduğunu söylüyorlar. Veya aynı mantık içinde kalarak bu kararlı politikalarından birine öncelik veren diğerlerini de tali unsur olarak alan açıklamaları öne sürüyorlar.

a) 12 Mart'ın özgünlüğü

Bunlara katılmayacağız. Çünkü bizce 12 Mart olayına gerçek tarihî önemini veren, ona özgünlüğünü kazandıran olgular bunlar değildir. Kuşkusuz olay görünür ekonomik toplumsal uygulamalarıyla bu ana politikalar üzerinde cereyan etti. Ama bunlar zaten tüm Cumhuriyet yönetimlerinin ortak politikaları değil midir? Demirel yönetimi özünde bunların hangisini reddediyordu? İtiraz edilecektir ki Demirel ve AP beceriksizdiler, itibarlarını yitirmişlerdi. Fakat bu itiraz olayların karşısında tutunamaz. 12 Mart olayı AP'yi de Demirel'i de, bu beceriksizliğinden ötürü fırlatıp atmadı. Aksine Demirel'in bu dönem içinde son derece kararlı ve tutarlı bir tavır içinde, kendi tezlerini söke söke kabul ettirici görürüz. Dönem 73 Mart'ının Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda fiilen sona ererken Demirel, haklılığını isbat eden, itibarı zirvede bir adamdır. Tekelci burjuvazinin Demirel'e ve AP'ye karşı tavır aldığı yolundaki yüzeysel yargıyla aynı kefeyle konulabilecek her tür yaklaşım, aslında 12 Mart'ı anlamamızı son bir çırpınıyla engellemek isteyen, «ömrü dolmuş siyasal akımlar»la aynı görüşü paylaşmak demektir.

Bu «ömrü dolmuş siyasal akımlar»a tekrar döneceğiz. Ondan önce bizce 12 Mart'ın aydınlığa kavuşturulmasında asıl dikkat edilecek olgular olan ve bu olaya tarihî önemini veren ipuçlarını belirteyim. Ekliyelim ki bunlar aynı zamanda 12 Mart dönemine gelirken ve bu dönem sürerken sosyalist hareketi hatalara sürükleyen tarihî nedenleri, temeli anlamamıza da ışık tutacaktır.

12 Mart döneminde, başlangıçtaki «inandırıcı, kuvvetli» hükümet iddialarını ve «15 yıl sürecek yönetimler»den bahseden ciddi «devlet adam»larını hatırlayacağız. Fakat adeta bunlarla yine ciddi ciddi alay eden bir gelişme görüyoruz. Cumhuriyet döneminin en istikrarsız hükümetleri bu dönemdedir. Bir kısmı 6 ay bile sürmeyen «kuvvetli ve inandırıcı» iktidarlar, peş peşi sıra sahneden indirildiler. Olgular, hele iddialar gözönüne alınırsa son derece komik gelecektir.

Dikkatli bir analiz, her hükümet kuruluşunda bir şeylerin geride kalıp yerine yeni bir şeyin geldiğini gösterecektir. Temel görevleri aynı olan bu hükümetlerin sık sık değiştirilmesinin altında ne vardır? Ülkede baskı, terör kampanyaları sürer, sanayi kesimi tezgâhlarını sadece biraz daha rahat işletebilmek için tebessümler saçarak istekler bildirirken iktidar katlarında sürüp giden karmaşa nedendir? Darbe tehdidiyle, «bilgilerinize» gibi gayetle otoriter buyruklarla işe başlayıp, giderek yarı emredici yakınmalara gelen, son hesaplaşmada şaşkınlıkla mahcubiyet arasında bocalıyan, anlı şanlı paşalarının

* Bunlara bir de dinci-İslamcı kesim ve bunların siyasal örgütlerine yönelen sindirme çabalarını eklemeliyiz. Ancak bu çaba kararlı olmakla birlikte etkili bir kampanya niteliğine pek bürünmedi.

bu kadere adım adım razı oluşlarını nasıl açıklayalım? Daha Erim'in ünlü Karaosmanoğlu'nun —ki ta Amerikalardan Dünya bankalarından acil bir kredi gibi gelmişti— ağzını ilk açışta karşısında bulduğu geniş muhalefet, kimlerden oluşuyordu? Ve yine bu 12 Mart «beyin»lerine ve beylerine tekeli sermayenin en üst örgütlerinden kaynaklanan karşı çıkışları neye yoracağız? Bu manzaranın belki en öğretici örneği, 12 Mart'ın ilk döneminin adeta sembolü olan Bay Karaosmanoğlu'na ODTÜ'de bile bir yer verilmeyip hududun ötesinin işaret edilmesi idi.

Bir arkadaşımız, 12 Mart'ın getireceği siyasal manzarayı anlatırken «darbelerin darbeleri kovalayacağını» söyledi. Oysa dönem sona ererken söyleyebileceğimiz söz yalnızca «darbenin kovalandığı»dır.

Oysa bu darbecilerimiz, 12 Mart günü, kendilerinden menkul vukufiyetleri ve yanılmaz papa tavırlarıyla «Cumhuriyetin geleceğini ağır bir tehlike altına» sokmakla itham etmişlerdi parlamento ve hükümeti. Yani demek istiyorlardı ki yasama ve yürütme gibi yönetim erkini iki temel unsurunu elde tutanların iktidar fonksiyonlarını yerine getiremediklerine karar verdik. Bu iş, bizim elimizde ve bizim sayemizde yapılırsa «tehlike» uzaklaşır. Unutmayalım: Bir de «kardeş kavgası»nı önlemek gereğinden bahsediyorlardı.

Bu eda, bu anlayış, bu siyasal tavır tarihimizde nadir raslanır bir şey değildir. Hep bu anlayışı sürdürmüş güçler ikide bir benzer gerekçelerin arkasında toplumun yönetimine el koyarlar. 12 Mart'da da bunun bir tekrarını gördük. Ama bundan öncekilerde raslamadığımız bir sonla bitti bu olay. Müdahaleci meslek erbabı, iki yılın olayları içinde, süngüsünü, tehdit etmek için yönelttiklerinin yanına ve emrine vermesi gerektiğini öğrendiği bir tarihî dersle kıyasına geçildi. Artık oradan emredildiği zaman çıkacaktır. Tarihi ders, kurumlaşmıştır.

12 Mart'a bir dönüm noktası özelliğini veren şey öncelikle bu sonuçtan ileri gelir.

b) «Devlet» üzerine

Belki bazıları bu sonucun öyle pek önemli tarafını bulamayacaklar. Marksizm zaten, ordunun ve devletin, egemen sınıfın baskı aracı olduğunu söylemiyor mu? Bunun bir kez daha tekrarını anlamadıklarını söyleyecekler.

İşte bu itiraz, Marksizm'i bir formüller yığını gibi anlayıp kullanmaya kalkanların, doğru formülasyonlar arkasında yanlış işler yaptıklarını bize yeniden hatırlatacaktır.

Bu baylar Marksizm'in canlı gerçeğini hayattan, tarihî bağından kopuk bir dogma gibi kullanıyorlar. En doğru sözleri bağıra çağıra söylerken takındıkları pek keskin tavırlar yanıltıcıdır. Bunların bu canlı, yaratıcı gerçekleri «kullanışları»nda garip bir bağnazlık hemen farkedilir.

Bu vargımızı, üzerinde konuştuğumuz «devlet» konusundaki Marksist tezin **keskin** tahrifinin nasıl yapıldığı örneğinde izleyelim.

Devlet konusunda Marksist tez en özlü ifadeyle şöyledir: «Devlet, egemen sınıfın baskı aracıdır.» Görülür ki burada bir araç ve onu kullanan arasındaki ilişkiden bahsedilmektedir. Ayrıca burada sözü edilen «devlet», **değişmez bir yapı olarak değil, değişmez bir fonksiyon olarak** ele alınmaktadır. Yani **baskı** fonksiyonu. Kuşkusuz bu fonksiyon her üretim biçimine özgü devlet yapısı ve araçları ile yerine getirilir. Feodal devlet, burjuva devlet gibi ayrımlar bunun için yapılır.

Öyleyse bir sınıfın, devleti baskı aracı olarak kullanması şu genel tarihî oluşumla mümkün hale gelir: Önce bu sınıfın ekonomik alanın belirleyici sınıfı haline gelmesi, ardından bu konumun nesnel gereği olarak devletin kontrolünü biçimsel ele geçişi ve sonra ele geçirdiği bu aracı kendi isteklerine göre yeniden düzenlemesi. Bütün bunlar bir tarih içinde tamamlanacaktır. Yani belli bir anda ekonomiyi denetimi altında tutan sınıfın, devleti kontrol imkânı ancak somut bir inceleme ile saptanabilir. Bir örnek vermek gerekirse, Fransız burjuvazisinin devrimden 50 yıl sonra bile devleti henüz istekleri yönünde kullanmadığını söyleyebiliriz. Kuşkusuz burjuvazinin devleti ele geçirme yolunda hayli mesafe katettiği bir gerçektir. Ama hâlâ **bu devleti kendi burjuva devleti haline** getirememiştir ve bazen bu araç kendine de kısmen çevrilebilmektedir. Marx, 18 Brumaire'de, 1848-1851 Fransasındaki bu olguyu olabilecek en yalın sözlerle anlatır.

Marksizm'in devlet tezi bu somut tarihî içeriğinden yoksun bir formül olarak alındığında keskin tahrifçiliğin ölü dogması haline getirilir. Keskin tahrifin uygulaması şöyle bir metafizik sırayla olur.

Önce egemen sınıf belirlenir. Eğer toplum bir geçiş anı yaşıyorsa, yani iktidar düzeyinde de yansıyan bir sınıflararası veya sınıfların belli kesimleri arasında bir mücadele varsa bunlardan birine veya saptanan bir ittifaka egemenlik payesi verilir. Devlet zaten vardır. O halde bu egemenlik verilen sınıf veya ittifakın devlete de egemen olduğu sonucuna varılabilir. (Eğer ortada tartışmasız bir egemen sınıf varsa zaten iş kendiliğinden hallolmuş demektir.) Biz bu geçiş anını özellikle verdik. Çünkü bu tahrifçiliğin en zararlı sonuçları böylesi dönemlerde ortaya çıkar. Bu anın somut olgularının tesbit edilmesinde gerçek bir engel görevini üstlenirler.

Tahrif bununla kalmaz. Sınıf mücadelesini fizik bir çatışma halinde, anlar. Sınıf mücadelesinin tarihî-toplumsal içeriği ve fonksiyonu bir kenara atılır. Dikkat edilirse bu keskinliğin aslında sınıf mücadelesinin çok yönlü biçimlerinden ürken, bunu basit, tek bir biçime indirgeyerek ve bu tek biçimin uygulamasındaki makûl güçlüğün arkasına sığınarak gizlenen gerçek bir pasifizm, gerçek bir kendiliğindencilik olduğu anlaşılır.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan çıkan sonuç şu oluyor: Ekonomik alana egemen sınıfın siyasal iktidarı ele geçirmesi, yani devleti kendi baskı aracı haline getirmesi bir süreci gerektirir. Bu süreç içinde egemen sınıf, geçmişin egemenleriyle iktidar düzeyinde bir mücadeleyi sürdürür. Her toplumda bu mücadele o ülkenin kendi tarihî özelliklerinin belli bir farklılık kazandırdığı özel biçimlerde sürer.

Türkiye'de iktidar düzeyinde sürdürülen bu mücadelenin, özellikle son 30 yıldır çeşitli aşamalardan geçerek 12 Mart dönemiyle büyük ölçüde sona erdiğini söylüyoruz. 12 Mart'ın, Türkiye kapitalizmi için tarihî bir dönüm noktası oluşu yanında, sosyalist hareketimiz için de bir diğer açıdan dönüm noktası oluşunun nedenlerini de ileride açıklamaya çalışacağız.

Bunun için ilkin buraya kadar yaptığımız açıklamaların vardıgı sonucu özetleyelim:

12 Mart döneminde, artık ekonomik-toplumsal hayatımızın temel, belirleyici üretim biçimi haline gelmiş olan kapitalizmin egemen sınıfı tekeli burjuvazi ile (kendi siyasal partileri aracılığıyla) tarihimizde asker-sivil bürokrasi olarak tanımlanan güçler arasındaki iktidar mücadelesi, özgül biçimler alarak sürmüş ve dönem, tekeli burjuvazinin zaferiyle noktalanmıştır. Böylece asker-sivil bürokrasinin

kendine özgü siyasal gerekçelerle yönetimini sürdürebildiği veya yönetime el koyabildiği bir dönem kapanmıştır.

Bu kapanan dönemin «asker-sivil bürokrasi»nin müdahaleleri ile de tanımlanabileceğini dolaylı olarak belirttik. Kuşkusuz yalnızca bu olguyla bir dönem anlatılamaz. Ayrıca Türkiye gibi geri bırakılmış tüm ülkelerde ordunun darbe yapması gibi olaylar vukuatı adiyeden sayılır. Türkiye'de böylesi bir aleladeliliğin, bir özellik olarak belirtilmesinin, bilimsel bir açıklaması gerekir.

2 — «OSMANLI»DAN «MUHTIRA»YA

a) «Osmanlılar»

Öncelikle belirtelim ki Türkiye, bir çok geri bırakılmış toplumun aksine yüzyıllarca sürmüş kararlı bir toplum-devlet yapısına sahip bir ülkedir. Bu bakımdan «tarihsiz» diye nitelenen ülkelerden farklı bir yerdedir. İmparatorluk çapına erişmiş, bir dünya gücü olma dönemi yaşamış ve bugüne bu noktadan gelmiştir.

Osmanlı toplumu, merkezî feodalizmin kendine özgü ve fakat en üst biçimini temsil eder. Biz bu aşamanın ayırdedici yanını belirtmek için, «egemen sınıfın devlet olarak örgütlenmesi» tanımını kullanıyoruz. Yani ekonomi üzerinde en büyük pay ve denetim hakkı, bir devlet fonksiyonunu ifa etmekle mümkün olmaktadır. Devlet görevlileri fonksiyonlarının çapı oranında ekonomi üzerinde de birey olarak hak ve etki sahibidirler. Sonuç olarak toplumsal ürünün artık değere tekabül eden kısmına el koyanlar devlettir, onun görevlileridir. Avrupa feodalizminden ayrı olarak devlet, feodal asillerin irsî haklarını varsaymaz. Hak devlet fonksiyonuyla belirlenir. Gerçi Osmanlı toplumunda Batı tipi feodalizme benzer gelişmeler ve hatta bunun çekirdek kurumları (Vakıf, Malikâne ve daha sonraları Ayanlık gibi) her zaman olmuşsa da temel karakter aynı kalmıştır.

Bu çok genel ama en özgün yanlarını kapsar biçimde yaptığımız tanımın kilit ögesi «devlet olarak örgütlenmiş egemen sınıf» kavramıdır.

Kimileri özellikle 18. yüzyıldan sonra ülkenin çeşitli yerlerinde etkilerini duyuran merkezi otoriteden kısmen bağımsızlaşmış bazı feodal karakterli toprak sahiplerini göstererek bunlara egemenlik payesi verebiliyorlar. Böylece devlet ile gemen sınıf şeması oluşturulmuş oluyor.

Bunlar zorlama gayretlerdir. Bir kere, feodalleşme tipi oluşumlar yoğunlaştığı anda merkezi devlet, ne eder eder bunları ya sindirir ya da yokeder. Bazen de masseder bunları bir devlet postu verecek. Osmanlı tarihi bunun ilginç örnekleriyle doludur.

Bu açıdan bakıldığında zaten devlet görevlileri olan asker-sivil bürokrat kadroların geleneksel Osmanlı toplumunun egemenleri olduğu görülür.

Bu formüle edişin, bu yargımızın Marksizm'in klâsik devlet tezinin şematik ve dolayısıyla yanlış anlaşılmış biçimine ters düştüğü açıktır.

Ama biz daha önce Marksizm'in devlet teorisini kısmen açıklarken işaret etmiştik ki devlet, sınıflı toplumda belli bir fonksiyonun kurumsal ifadesidir. Yani devlet, sömürü düzeninin sürekliliği için zorunlu baskı fonksiyonunu yerine getirir.

Devlet görevlilerinin ve egemen sınıfın ayrı kişilerden oluşması gibi mutlak bir kural Marksizm'in özüne aykırıdır.

Hem üretimi denetlemek ve bundan aslan payını kendine almak,

hem de bu düzeni ezilen sınıfın başkaldırısına karşı korumak için baskı gücünü bizzat kontrol etmek, bunun dizginlerini bizzat elde tutmak, yani düzeni sürdürmek için gerekli baskı gücüne, asli unsur olarak bizzat katılmak sömürünün «iktisat dışı zor» mekanizmalarıyla yürütüldüğü tarıma dayalı toplum biçimlerinde en doğal olgudur.

«İktisat dışı zor» kavramı, Marksizm'in tarıma dayalı toplum biçimlerinin anahtarı olarak belirttiği kavramdır. Bu kavramı, bize açtığı aydınlık ufku özümlemeden feodal topluma, tarıma dayalı toplumlara bakmak, eksik ve yetersiz bir çaba olur.

Sanırsanız bu açıklamalar Osmanlı toplumunda sarığı ve poturuyla minderinde bağdaş kurup, topraklarının akarını keselere dolduran toprak ağalarıyla, bunların kılıçlı kalkanlı hizmetkârı devlet görevlilerini tek tek arayan anlayışın sakatlığına yeter cevap olur. Bunun, böyle bir manzarayı bulamayıp bunun abartılmış kıyıntılarına dayalı buyruk tarzında tezlerinin de ciddiyeti açığa çıkar.*

Toparlarsak; Osmanlı toplumunda egemen sınıf fonksiyonu devlet fonksiyonuyla içiçedir, ve bu çifte fonksiyon, sonradan sivil-asker bürokratlar olarak tanımlanan kesimlerce yerine getirilir.

Öyleyse Osmanlı toplumunda temel üretim olan tarımsal üretimde yaratılan artık değere —iktisat dışı zor mekanizmasıyla— el koyarak başlıca sömürücü kesim olan devlet görevlileri, aynı zamanda baskı gücünü bizzat oluşturarak ekonomik-siyasal iktidarı elde tutmaktadırlar.

Türkiye toprakları üzerinde tarımsal üretim temel olduğu ve bu alandaki artık değere iktisat dışı zor mekanizmasıyla devlet el koyduğu sürece, ayrıca toplumsal üretimin yapısında devrimci denilebilecek değişimler olmadıkça iktidarın bu yapısı da aynı kalacaktır.

Nitekim 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı Anadolu'sunda ve Cumhuriyet Türkiye'sinde ekonomik-siyasî yapı ana özellikleriyle büyük kaymalar göstermez. Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında, sırmalı zabıtların; manevra kemeri subaylar ve fesli efendilerin şemsiperli serpuş giymiş memur beyler olarak kılık değiştirdiklerini, ama eskiden devrıldıkları anlayış ve «vazife»lerini pek de değiştirmediklerini görürüz.

Ama bu dönemle birlikte (bizim konumuzun özelliği açısından anlatamayıp geçtiğimiz) 200 yıl süren çalkantılı arayışlar, deneylerle dolu bir tarihin dersleri sonucu asker-sivil bürokrasi, «devleti kurtarma»yla kastettikleri kendi varlığını, egemen fonksiyonunu devam ettirmenin ekonomik yapıda bazı değişimlerle mümkün olacağını kabul etmeye başlar.

(Bundan sonraki bölümlerde, üretimin, ekonomik yapının içinde meydana gelen değişimleri değil, bu değişimlerin yapısında olan ideolojik, politik oluşumlara ağırlık veren bir açıklama tarzı sürdürülecektir. Yazının amacının daha çok siyasal açıklık getirmeye yönelik olması, buna nedendir.

Ayrıca belirtiyim ki yazıda, 1919-50 dönemine ilişkin çözümlemelerde, T. Timur'un **Türk Devrimi ve Sonrası 1919-46** adlı eserinde verdiği sonuçların birçoğuyla paralel sonuçlar vardır. Yazarın gerçekten ilgiye değer çalışmasına 1919-50 döneminin anlatıldığı yerlerde sürekli atıf yapılması gerekiyordu. Ben, yazının sürekliliği açısından eserin tümüne atıfta bulunmayı seçtim. Yalnızca okur için derinliğine bilinmesinde yarar gördüğüm bazı ilginç sonuçların eserdeki yerlerini belirtmek isterim. 1920'lerdeki iktidarın niteliği üzerine s. 42, 82; ideolojisi üzerine s. 132, 151; ekonomik politikası üzerine s. 141, 158, 159; sosyal politikası üzerine s. 180, 183, 186, 231, 246; o dönemdeki burjuva muhalefeti için s. 208, 209.)

* Bütün bu açıklamalar, aynı zamanda sergilenen tezin aynı planda karşısını oluşturan bir diğer tezin de yanlışlığını gösterir. Bu tez «Osmanlı kerim devlet» tezidir. Bir diğer belirgin varyasyonunu sağcı tarihçilerde gördüğümüz bu teze göre Osmanlı toplumu sınıfsızdır. «Ne ezilen, ne ezen» vardır. Ve devlet, şefkatli kanatlarını «imtiyazsız, sınıfsız» toplumun üzerine germiş, habire «adalet dağıtmaktadır». Bu tez, Osmanlı toplumunun yüzyıllar süren tarihiyle, devlet fermanlarının ağıdalı sözlerini sallayarak alay etmektedir. Emsali görülmemiş bu «şefkat kanatlı» anka kuşunu bırakalım hayal etsinler. Biz bu ankanın ne biçim bir kuzgun olduğunu burjuva tarih biliminin bile tesbit ettiğini söyleyelim.

b) Osmanlı'nın Kemalist dönemi

Devletin himayesinde kapitalizmin geliştirilmesi dönemine gireriz.

Emperyalist dünyanın belirlediği kısıtlı koşullar içinde ve bir ölçüde ekonomik olmaktan çok siyasal zorlamalar ve itmelerle sun'î olarak geliştirilmeye çalışılan kapitalizmin —bürokrasinin anlayışıyla sanayileşmenin—* toplumsal-siyasal etkisi 1950'lere dek fazlasıyla duyulmaz. Özellikle II. Dünya Savaşı içinde spekülasyon faaliyetleriyle parasal açıdan hayli palazlanan tüccarlar ve büyük mülk sahipleri, devletin her şeye rağmen tayin edici ve bir ölçüde kısıtlayıcı, hâkimane uygulamalarının belirleyici çemberini aşmak noktasına gelmişlerdir.

1946'da ilk, 1950'de ikinci ve şaşırtıcı sonla biten hamleler, çekirdeğinde büyük mülk sahipleri ve ticaret burjuvazisinin yer aldığı bir toplumsal huruç oldu. DP'nin «dur» diyen el şeklindeki parolası, bütün bir tarih içinde egemen devletin susta durdurduğu bir halkın derin, köklü muhalefeti, kendi yoluna seferber eden büyük mülk ve para sahiplerinin saatinin geldiğini gösteriyordu.

Burada duralım. Çünkü Türkiye tarihinde ilk defa iktidarın «sınıf yapısı» değişmiştir. Bürokratlar yerlerinde, subaylar karargâhlardadır. Ama M. Savunma Bakanlığı ve diğer bakanlıkların en yüksek makamına —kökeni bürokrat da olsa— gelip yerleşenlere yadırgama ve şaşkınlıkla bakarlar ve son sözün bu makamdaki çıkması şeklindeki alelade kuralı cansıkıntısıyla garipserler. Değişmez Milli Şef de artık Çankaya'nın yamacında oturmaktadır.

Bu sonuç nasıl oluştu?

Daha önce geleneksel iktidarın devamı için 3 temel koşulun varlığına işaret etmiştik. Bunlar:

- 1) Tarımsal üretimin temel olması,
- 2) Bu üretimdeki artık değere devletin el koyması (Bu ekonomik olduğu kadar, alanın denetim altına alınması için siyasal önemdedir de).
- 3) Toplumsal üretimin yapısında devrimci denilebilecek değişimler olmaması... idi.

İncelersek ilk koşulun hemen hemen aynı kaldığını görürüz. İkinci koşulun ise tamamen değiştiğini söyleyelim. Çünkü Cumhuriyet hükümetlerinde alınan bir kararla köylünün devlete verdiği aşar **tümüyle kaldırıldı**. Hükümetler 8 yıl süren savaşlarda harabolan toprakların ve yoksullaşan köylülerin durumlarını bir parça düzeltmelerini sağlamak istemişti. Ve buna da mecburdu.

Cumhuriyet hükümeti köylülerin durumlarını düzeltmek yanında; Hilâfet ve Saltanat'ın kaldırılmasıyla doğan huzursuzlukların, köylülerin dinî ideolojileri üzerine yapacağı olumsuz ve tehlikeli etkileri hesaba katarak, siyasal gerekçesi de bu olan kararı almışlardı. O dönemin şartları içinde mantıkî bir karardı bu. Nitekim bu uygulama köylüyü memnun eder. İstenen siyasal sonuç ta sağlanır. 1930'lara kadar bu politikaya sadık kalınır. Bu süre içinde özellikle verimli ovalarda ve eskiden —şimdi kovulmuş— Ermeni ve Rumların işlettiği, topraklarda tarım süratle canlılık kazanır. Pazarla hızlı ve kârlı bağlar kurulur. Köylü o güne dek rastlamadığı imkânlarla karşı karşıya-dır ve memnundur. Özellikle Ege köylüleri.

Bu köylü rüyası 1930'da sona erer. O yıl devlet «devletçilik»le sanayii bizzat kurmaya girişir. Elbette bunun için devletin elinde kaynaklar olmalıdır. Başlar köylüye döner. Ve bir dizi vergi konur. Aşar heyûlası misliyle geri dönmüş gibidir. Üstelik bu dönüş öyle bir dönem de olmuştur ki dünya kapitalist buhranı tarım ürünleri ihracını ol-

* Bu dönemde devletin güdümünde iki ayrı «sanayileşme» politikası uygulanır. İlki himayeci desteklerle yerli sermayenin harekete geçirilmesi, teşviki dönemi; ikincisi gerek bu ilk deneyin görünür sonuçlarının başarısızlığıyla birlikte adeta talancı gelişiminden («aferizm» sözcüğüyle o devir anlatılır) gerekse büyük 1929 buhranının etkilerinden korunmak için başlatılan «devletçilik»tir. İkinci başlarken bu politikanın temel yaklaşımlarını ve ideolojisini oluşturmak üzere «Kadro» hareketi doğar. Konumuz açısından ilerde önemli olabilecek bir yanı vardır bu «Kadro»culuğun. O da politik seçişe öncelik veren, ekonomiyi araç gibi gören ve dolayısıyla burjuvaziyi küçümseyen bir yaklaşımın ağır basan varlığıdır.

Burada ayrıca bürokrasinin ya da genel olarak yöneticilerin toplumsal anlayışına dikkati çekmek isteriz: Bu kesimler için toplumsal hayatın içinde her unsur yönetilecek bir unsurdur, yani yönetim amacının kullandığı araçlardır. Yönetim ve onun gerekliliği değişmez bir üst amaçtır, zaman dışıdır adeta. Araçlar değişebilir. Ve bu değişen araçların kullanılma usulleri de değişebilir. Yöneticiler bu usulleri tesbit eder, sıraya koyar ve bu düzen içinde kalmalarına nezaret ederler.

Bu bakımdan onlar için örneğin sanayinin doğuşu tüm toplumsal yapının yöneticilerin kendisi de dahil temelden değişimine yol açacak asıl bir olay olarak anlaşılmaz. Belki «iyi» bir şey diyebilir. Üretimin yapısındaki her değişimin yönetimi de değişime uğratacağı yolundaki bilimsel gerçek bunlar için kesinlikle kabul edilmez. Devletin sınıflar üstü, toplumun üzerinde bir kurum olduğu yaygın anlayışı öncelikle bunlara aittir. Bu anlayışın bizim tarihimizde en ilginç, mesel haline gelmiş örneği meşhur Ankara valisi N. Tandoğan'a maledilen sözdür: «Bu memleketi komünistlik gerekirse onu da biz yaparız, size ne oluyor».

12 Mart'ın namılı Başbakanı N. Erim'in de buna benzer bir sözü vardır. 1965'lerde İ. İnönü'nün «CHP sosyalist olmayacaktır» tarzındaki kesin sözlerine karşı çıkar-ken, paşasına «Partinin geleceğini bağlamamasını» söyler. Yani Erim ve onun gibileri «sosyalist» de olabilirler! Bu «sosyalistliğin ne mende bir şey olabileceğini düşününüz. Bir akşam oturur, düşünürler ve sosyalizmi mi yoksa kapitalizmi mi seçmeleri gerektiğine karar verirler. Böylesine basittir (!) bu.

çokça azaltmış ve fiyatları düşürmeğe mecbur etmiştir. Tarım için kötü bir dönemdir, bu.

Devletleştirme ile sanayileşmeyi kurmaya niyetli devlet ta 1950'lere kadar tarımdan kaynak aktarma işine devam edecektir. Hele savaş tehlikesi içinde olma bahanesiyle köylüden zorla aynı vergi alınmasının, bu kesimlerde yarattığı tepki, gösterilen «hayati ulusal çıkarlar» gerekçesini bile etkisiz kılar.

1950 olayının en temel nedeni burada yatar.

Mecburen terkedilen ve sonra başka araçlarla kurulmağa çalışılan tarımsal alanı yeniden denetim altına alma çabası sürecinde, köylünün gördüğü rüya, yüzyıllar süren bir yokluktan sonra kolayca inanılır gibi değildi. Köylüler bu rüyaya alışmağa çalışırken ve rüya, biraz da anlamadıkları şekilde kararırken; devletin birdenbire bunu tümüyle yoketmeye çalışması ise unutulur gibi değildi.*

Nitekim köylüler unutmadılar.

İlkin 1932'de Serbest Fırka deneyinde İzmir'de Fethi Okyar'ı görülmemiş bir gâleyan içinde karşılayarak gösterdiler bunu. Daha sonra da Ege'nin, Marmara'nın köylüleri 1950 seçimlerinden başlayarak ta 20 yıl DP veya AP'nin kaleleri olarak hafızalarının nasıl kuvvetli olduğunu gösterdi.*

3. koşulu ele alırsak devrimci diye nitelenemeyecek ama yine de eskiye nazaran hayli mesafe almış bir kapitalize ilişkiler potansiyeli göreceğiz 1950'lerde. Ama henüz sanayi burjuvazisi pek oluşmamıştır. Ancak paralarını sanayiye yatırımağa hazır birçok ticaret adamı CHP'nin (yani egemen asker-sivil bürokrasinin partisi) «müdebber» yönetiminin ekonomik hayatı kısıtlayan otoriter tavrında, ticarete olduğu kadar hızlı kâr sağlamaya imkân verecek bir yan pek görememekteydiler.

1950'de tarihinin ilk siyasî yenilgisini tadan ve mevzilerinde ne yapacağından çok, nasıl direneceğini düşünen asker-sivil bürokrasi, değişenin ne olduğunu, savaşı nerede yitirdiğini az çok kestirebilmekte,* fakat hâlâ tepede oturmanın ancak kendi hakkı olabileceğine inanmaktadır. İnönü DP'liler için «1 yıl bile yönetemezler» derken bu anlayışı dile getiriyordu. 1951 yazında boşalır boşalmaz hemen gidip Çankaya köşküne oturmak için Ankara'da kaldı mı bilmiyoruz ama DP 10 yıl dayandı.

3 — 12 MART'IN YAKIN GEÇMİŞİ - 1950 - 1971 DÖNEMİ

1950'lerden başlayarak asker-sivil bürokrasi ile yükselen mülk sahipleri ittifakının iktidar mücadelesi açık kamplarda sürer. Artık bu mücadelenin içinde karşılıklı etkileriyle birbirlerini bir ölçüde belirleyen bu iki gücün çatışması etrafında 1950-1971 döneminin siyasal tarihinin aslı olayları cereyan eder.* Bunun için, bu dönemi, mücadelenin bir kesiminin tarihiyle anlatmak eksik olur.

Buna başlamadan sivil-asker bürokrasi içinde bu dönemin biraz öncesinde meydana gelen bazı gelişmeleri göstermek yararlı olacaktır.

1940'lara gelinceye dek büyük ölçüde ordu ve sivil bürokrasinin en geniş kesimlerinin siyasî örgütü kimliğine sahip CHP içinde, 1940'lı yıllar boyunca bazı daha net kutuplaşmalar belirir. Bunlardan en önemlisi ve gelecekte etkisi duyulacak olanı, partinin çekirdek gücünü oluşturan devlet görevlileri içinde nisbi ayrımların belirmesidir. Bürokrasinin, asker ve sivil kesimleri arasında bir mesafe

* Otorite dozu 1930'larda daha da artan devletin, ayrıca siyasal gerekçelerle (dinciliğe, Kürt hareketine karşı) sürdürdüğü baskı, yeni bir uykuya dalıp yeni bir rüyayı ummayı da o çağın genel koşulları içinde zorlaştırıyordu.

* Seçim sonuçlarını gösterge alırsak bu olguyu daha detaylı olarak görürüz. Bu inceleme bize tarımın kapitalist pazara fazla bağlı olmadığı Orta ve Doğu Anadolu'daki köylülerin CHP'ye böylesi bir kararlılıkla düşman olmadıklarını gösterecektir.

* 1950'ler döneminde, CHP'nin propagandası, kendinden uzaklaşmış köylüleri tekrar kazanabilme gayretini gösterir. O dönemin Parti Sekreteri Gülek'in şahsında sembolleşen taktiklerle kır nüfusuna yaklaşılmak istenir. Eşek sırtında, çarıkla seferler düzenleyen Gülek'in CHP'nin geleneksel imajını değiştirmek için gösterdiği bazen komik gayret pek de sonuçsuz kalmamıştır. Nitekim bu «halklaşan CHP'yi yaratma heveslisi Gülek, 1960'larda Parti içinde İnönü'ye karşı hayli cüretli bir mücadele verecek ağırlıktaydı. Ayrıca 1950'lerde DP'nin köylüye yönelik ekonomik tedbirlerle köylüleri CHP'den temelli uzaklaştırmak politikası belki de Gülek ve ekibinin çabaları sonucu bir ölçüde engellenmiştir.

* Bu olayı, klasik kapitalizmin öncesinde, merkantilist evre sonunda görülen gelişmelere benzetebiliriz. O dönemlerde, bahsedilen zamanı yaşayan toplumlarda iktidarın ilk ama kesin olmayan el değiştirmeleri başlar. (İngiltere, Hollanda örnekleri gibi).

Toplumda kapitalist üretim ilişkileri geliştikçe baskı-zor mekanizmaları iktisadî faaliyetin dışına itilirler. Buna karşılık önceleri talî fonksiyonu olan sivil bürokrasi bu alana katılır. Sistem geliştikçe ordunun iktisadî alandan giderek izole edilmesi yanında sivil bürokrasinin bu alanda görev ve fonksiyonu artar. Böylece sivil ve asker devlet görevlileri arasında iktisadî hayatla ilişkilerinin belirlediği bir ayrışma ve buna bağlı farklı bakış tarzı doğar.

Bu genel açıklamalar ışığında Türkiye'nin somut tarihi içinde oluşan benzer duruma bakalım.

«Devleti korumak ve kollamak» veya «devleti kurtarmak» parolalarında en açık ifadelerini bulan **Osmanlı ve Cumhuriyet devrinin egemen bürokrasisinin, bu kendine özgü siyasal düşüncesi ve ölçüleri, daha önceleri belirttiğimiz gibi tarıma dayalı bir üretim biçiminin derin izlerini taşıyor.**

Bu çok önemli hususu unutmadan olguları takip edelim:

Osmanlı döneminde sivil asker bürokrasinin iktisadî hayatla bağları, üretimin yapısından ötürü kaydedilecek farklılıklar göstermez. Bütün bu kesim içinde o devirde doğan ayrılıklar asker veya sivil gibi bir gruplaşmaya imkân vermez.

1940'ların Cumhuriyet Türkiye'sindeki kapitalist ilişkiler yoğunlaşmış olmakla beraber hayli ağırlık kazanmıştır. Yukardaki genel açıklama doğrultusunda kaçınılmaz olarak sivil ve asker bürokrat kesimler arasında farklılıklar başgösterdi.

İktisadî hayatın ancak dış etkilerini veya dolaylı bilgisini duyabileceği bir duruma gittikçe daha fazla sürülen askerlerin siyasal-toplumsal anlayışları feodal özünü koruyordu.

Bu feodal özlü toplumsal anlayış, iktisadî temelin toplumu belirlediği gerçeğini anlamakta engeldir. Bu kesim, egemen geçmişindeki yönetici fonksiyonunu son derece tabii ve değişmemesi gereken bir gerçek olarak kabul etmektedir. Yaşanılan anda kendince tabii olan bu fonksiyonunu yerine getirmekten hızla uzaklaşmasını, sivil yandaşlarından daha yoğun bir şekilde duymaktadır. Üstelik geçim düzeyinde de yansıyan bazı gelişmeler karşısında «kendi ekonomik çıkarlarını savunma ihtiyacı»na da kapılmaktadır. Bütün bunların sonucu, daha radikal bir siyasal anlayışın sahibidir. Sivil bürokrasi, toplumsal gelişimi daha yakından ve hattâ içinden takip etmekle, kaçınılmazlığını ve sonuçlarını daha sağduyuyla karşılamaktadır.

Ama farklı tonlarda da olsa her ikisinde de geçmişlerinin müdahaleci özü yaşamaktadır.

Bunun için CHP, 27 Mayıs'ı «anlayışla» karşılar. Fakat yenden iktidarı elde etmiş görünen asker-sivil bürokrasinin, toplumsal süreçleri uygun gördüğü gibi etkilediğini veya buna imkânı olan yetkili tek güç olduğu dönemin artık geçmişte kaldığını bilmektedir. Tüm bürokrasinin tarihî deneyleri ve eylemlerinin meşru sahibi olmaktan gelen manevi otoritesi ile darbeci kesimin çoğunluğunu ikna eder. Bürokrasinin tek kalıcı olabilecek savunma ve etkinliğini sürdürme aracı olarak Anayasa'nın kullanılması gerektiğini kabul ettirir.

27 Mayıs Anayasası böyle doğdu. Asker-sivil bürokrasinin en üst iktidar organlarında her zaman söz ve karar sahibi olmasını sağlayan ve 1924 Anayasası'nda bulunmayan kurumlarla takviye edildi devlet. **Bürokrasi kendi alanında savunma mevzilerini geliştiriyordu.** Bu Anayasada yeralan «toprak reformu» yapılması emrinin ise aslında ileriliklik filan gibi bir yöneliş yansıtmadığını iddia edeceğiz.* Bu «tedbir»le bürokrasinin, yükselen mülk sahipleri sınıflarına kitle gü-

* Toprak reformu veya buna benzer sözler Cumhuriyetin ta başından beri edilir. Yönetim ne zaman sosyal —özellikle köylü— bir muhalefete karşılaşılabılır gibi olursa, bu sözlerin duyulması adettir. CHP ve İnönü 1940'larda zenginler dışında köylü kesimlerin inkâr edilmez soğuk, belirsiz tavırlarından tedirgindir. Yine «devleti korumak» esprisi içinde bu olguya eğilirler. Köy Enstitüleri gibi ilginç bir denemeye girişilir. Amaçlanan, köy birimi için gereken unsurların öğretmen, zanaatkar v.b.) devletin resmî görüşünün benimsenmesiyle, eğitilmesidir. Bunlar devletin köydeki uzantıları olacak ve kırsal alan bunlar eliyle yenden denetime alınacaktır. (Osmanlıların sipahisi gibi bir şey). Fakat deney ters teper. Enstitülerde yetişenler kendilerine müsaade edilen alanı doğal olarak aşarlar. «Resmî bilgînin duvarları dayanamaz, yıktır. Böylece bu enstitüler kırsal alanı denetleyecek birileri gibi değil, dinamitleyecek birileri gibi gözükürler. Enstitüler derhal kapatılır.

Kırsal denetime alınmasının bürokrat hesabı çıkmıştır. Enstitüden umudu kesilen CHP bu sefer biraz daha ciddi, «reformu» öne sürer. Bu kez de büyük mülk sahipleri ayağa kalkar. Bu, bürokratlara parti içinde kuzu kuzu geçinmelerin şiddetli çıkışlarıyla CHP'nin köylüleri oyalama, buzları kırma taktikleri de akamete uğrar. İktidarı kaybettikten sonra CHP, kırsal alanın (özellikle Ege, Çukurova, Marmara ve Karadeniz'de) daha çok tarım piyasasıyla ilgili olduğunu görerek «reformu» filan unuttur. DP'yle kırsal alanda çekilmesi aynı tezler etrafında döner. Fakat 1960'larda hâlâ kırsal alan DP'ye eğilimlidir.

27 Mayıs'la son 10 yılın hesaplaşmasına oturan asker-sivil bürokrasinin bir amacı da DP içindeki sınıfsal bloku kırmaktır. Bu bloğun en zayıf yeri, görünürde köylü ile bur-

cü sağlayan geniş köylü yığınlarını ayırmayı hedeflediği çok daha köklü tarihî nedenlerden ötürü bizce açıktır.

1961 Anayasası'nı bir de yukarda tanımlanan mantığın esprisi içinde inceleyenlerin çok değişik sonuçlar elde edeceğini söyleyelim.

Sivil-asker bürokrasinin iktidar düzeyinde kalıcı bir pay sahibi olması için Anayasa'ya konan urumlar, elbette bu kurumların içinde yer aldıkları ideolojileri de yansıtacaktı. Ve yine bu kurumların varlığında şart olan bazı toplumsal güvencelerin de yasa metni içinde bulunması gerekmektedir. Böylece, bir ölçüde de farkına varılmaksızın, içinde bürokrasinin bazı kurumsal güvencelerini de barındırmasına rağmen, genelde bir toplumsal muhalefetin bulunmasına imkân veren bir tablo oluştu.

Sosyal ve iktisadî gelişme sonucu artık eski etkinliklerine bir daha kavuşamayacak olan sınıf ve tabakaların, belli bir anda kendileri için uygun gördükleri bir uygulama veya konjonktürdeki bir değişim, zaman içinde kendi mantıkî sonuçlarını doğurur. Böylece ve bunun için 1960'da bir kere daha iktidarı ele geçirmiş olan egemen bürokrasi, 1961 Anayasası'nın, kendisinden çok, artık duyulmaya başlanan sosyalist siyasal akımın tarihî gelişim imkânlarına bir ölçüde cevap verdiğini görecektir sonradan.*

Sonuç olarak, 27 Mayıs, sivil-asker bürokrasinin savunma imkânlarını yeniden düzenlenmesiyle tarif edilebilir.

Kuşkusuz askerî darbeyi bu boyuttan çıkararak egemen bürokrasinin I. Cumhuriyete eş bir II. Cumhuriyet yaşamasını isteyenler de yok değildir. CHP ve ikna ettiği MBK'nin büyük kısmı, bir kısım komite üyelerinin bu yoldaki talep ve teşebbüslerini 14'ler olayında önledi. Ama 1961 seçimleri* sonrasında bir kez daha bir 1950-1960 dönemi yaşayacakları kuşkusuna kapılan devletin asker kesiminden bir grup 1962 ve 1963'de «resmen iki kez» ayaklandı. Özünde «egemen geçmişlerini yeniden yaşamak için yönetime el koymak» diye tanımlayacağımız bu çağı geçmiş feodal özlü anlayış öylesine saçma isyan gerekçeleri buluyordu ki.* Kuşkusuz bu gerekçeler asıl nedeni gizlemek içindi. Hiçbir toplumsal-ekonomik gerekçeye dayanmaksızın salt zor elde bulundurulduğu için iktidarın da elde bulundurulduğu bir çağın Türkiye'de de sona ermekte olduğunu sezinleyen asker kesimin bunalımı idi temel itki. Bu artık fanatikleşmiş grup, en önce sivil ve asker bürokrasinin büyük kesimi tarafından bertaraf edildi.

1960-65'in bu dağdağlı yılları özünde 27 Mayıs ertesi gün egemen bürokrasisi ve mülk sahipleri ittifakı arasındaki iktidar mücadelesiyle geçmiştir. Dönem 1965'de —bu kez AP etrafındaki— 20 yıllık sınıfsal ittifakın zaferiyle biterken, artık sahnede şimdilik küçük olmasına rağmen gitgide etkinleşmeye aday bir potansiyeli temsil eden sosyalist siyasal hareket de vardır.

4 — 12 MART'A GELİŞ

a) 1965 sonrası

AP iktidarıyla kapitalizmin gelişimi hızlanır. 65 öncesinin iktidar düzeyindeki gürültüleri arasında duyulmayan iktisadî-toplumsal ilişkilerin gelişen sesleri, ayırılmazla başlanmıştır. AP ekonomik politikasının DP'ninkinden ayrı olarak —planlamasının da katkısıyla— yaygın ve kontrolsüz değil, sanayiye yönelik oluşu da gösteriyordu ki bu dönemde daha net bir sınıfsal ayrışma doğru gidilmektedir.* Nitekim AP iktidarının 4. yılında mülk sahibi sınıflar ittifakı ilk kesin

juvazisi arasındadır. (Kabaca) Köylü ile yükselen burjuvazi arasına «reform» konulur. Oysa yasa yapma hakkı elinde olan ve zaten bir «ihtilâl yönetimi» olan MBK ve hükümeti, bu işi çok gerekli görüyorsa, oturur yapardı. Halbuki o bunu yapılıması için değil, köylü ile DP'li burjuvazinin ittifakını engellesin diye koymuştu. Eğer seçimlerde DP'nin devamı partiler kazanırsa bu reform öne sürülebilirdi. Reformun egemen bürokratlara kul lanılmasında amaç budur. Ancak bu söz, tıpkı «Enstitü» gibi, bürokrasiden çok, başkalarının elinde etkili silâh oldu. Sosyalistler, biraz da popülizme bulaşmak bahasına da olsa köylere bu sloganla girdiler. Yine 1970'lere doğru kırsal alanın yenden örgütlenmesi ve pazarın genişlemesi için reform gibi şeylere gerkten gerek duyan tekeli sermayenin kamuoyunu hazır bulmasına yaradı.

* «Özgürlüklerin kötüye kullanılması» teranesinin bürokrat yorumu bu gelişmeden duyulan tedirginliği anlatır. Özgürlüklerin iyiye kullanılması hangi sınıf ve tabaka bağırırsa, bu, «özgürlüklerimizi benim için kullanın» demektir. Hele bürokratlarımız bu bağırmanın ve niyetin en «içten» sahipleridir. Onun için özgürleştirdiklerini köleleştirmek isterken aynı «içten»likle tutarlıdır. * Bu seçimde «DP'nin devamı» partilerin toplam sandalye sayısı Meclisin çoğunluğunu oluşturuyordu.

* 1962 yılında bir sarhoş AP mebusunun subay eşleri için ileri geri konuşması ülkede az kalsın bir ihtilâl (!) gerekçe olacaktı. Zaten bu olayın üstünden 2 ay geçmeden 22 Şubat 1962'de isyan girişimi oldu.

* Nitekim bu dönemde CHP'nin ilginç bir girişimi oldu. AP ve eski DP'nin tam çıkışmamasından yararlanmak isteyen İnönü eski DP yöneticilerinin siyasî haklarına kavuşmaları için bir deneyde bulundu. Amaçlanan AP'yi sarsmak ve bu

ayrılmaya sahne olur. Kapitalizmin tekeli büyük sermaye lehine uygulamalarla desteklenen gelişmesi, taşra burjuvazisi ve kırsal alanın orta-küçük mülk sahiplerini geride bırakmıştı. DP ve MNP (sonraki dönemin MSP'si) partileri doğar. AP büyük toprak mülkiyetini de temsil etmesine rağmen daha çok sanayi kapitalizminin sermaye cephesini oluşturmaktadır.*

1960-65 dönemini 1965 yenilgisiyle birlikte değerlendiren CHP kadroları yol ayrımındadırlar. Bürokrasi yeni çağın eski taktiklerle göğüslenemeyeceğini bir iyice öğrenmiştir. Üç eğilim belirir, ilki sonraki CGP'yi oluşturan eğilimdir; müdahaleci deneylerini sermayenin egemen kesimleriyle paylaşmak isteyen ve tarihî bürokrasinin geleneksel ölçülerine göre teslimiyetçi sayılabilecek görüş. Gerçekten de bürokrasinin bu bölümü 15 yıl süren açık mücadele içinde yenile yenile yenilgiyi kabul etmeyi öğrenmiştir. Galibin önünde eğilip yanına geçer.

CHP'deki ikinci eğilim de aslında geleneksel bürokrasinin ölçülerinde bir sapma sayılmalıdır. Bu eğilim Ecevitçi ortanın solu akıymıydı. Bunlar da sivil-asker bürokrasinin artık tükendiğini kabul ediyorlar ve yükselen burjuvazi karşısında «halkçı» tezler ileri sürerek durmak istiyorlardı. Ancak bu kesimin 12 Mart'a gelirken tayin edici bir etkisi olmadı. CHP'nin «oy depolarına» yönelik propoganda aygıtı olarak çalıştılar.*

Üçüncü eğilim, CHP'nin tarihî eğilimini temsil etmekte devam ediyordu. Fakat özellikle son 20 yılın deneyleri onlara yalnızca yenilgiler değil, dramatik parçalanmalar da getirmişti. Sivil-asker bürokrasinin çekirdek blokunu toparlayıp, AP politikasının zamanla uç verecek sonuçlarından etkilenerek sosyal muhalefete sahip çıkar gibi gözükmek vardı, ama gelişen sosyalist hareketin canlılığı ve CHP'ye hâlâ devam eden güvensizlik ortamında bu da başarabilecekleri iş değildi.

Sonuç olarak CHP'de hâlâ karar sahibi olan bürokrat eğilim için çıkar yol tesbit edilmiş olmaktan uzaktı. Üstelik ordunun —bir kısmıyla da olsa— ordu olarak giriştiği hareketler —CHP'nin de katkısıyla— bozguna uğramışken. (22 Şubat ve 21 Mayıs denemeleri)

b) Türkiye'ye Özgü Küçük Burjuva Aydın Hareketi

Sivil-asker bürokratlar, **bürokrat olarak** uygulayabilecekleri her şeyi deneye deneye gelmişlerdi 1960'ların ortasına. Açıklamaya çalıştığımız tarihî oluşumundan ötürü Türkiye'de **bürokratinin** özel bir önemi vardı. Belli bir eğitimden geçmiş olmakla **aydın niteliği de olan** bu kadrolar, Türkiye tarihinin anılan süreci içinde özellikle bürokrat, yönetici bir sınıfın tarihî uzantısı veya kalıntısı bir bürokrat olarak yerlerini aldılar. Klasik aydınlara özgü tavır alışlar, çerçevesini **yukardan müdahaleci** bürokrat anlayışın ördüğü bir alan içinde pek az farkedilirdi.

İdeolojiler, kendilerini oluşturan maddî şartlar esasta ortadan kalktığı zamanlarda bile sürer. Böylesi kendi maddî tabanı kalmamış ideolojiler kendilerini değişime zorlayan yeni oluşumlarla bir yerden bağ kurar ve bu kanaldan geçerek eski kılıfını terkeden bir sürece girerler.

İnsanlar içinde yaşadıkları maddî ortamın belirlediği bir ideolojiye ve bu ideolojiyle anlamını bulan bir davranış tarzına sahiptirler. Osmanlı ve Türkiye bürokrasisinin maddî ortamı —aslı fonksiyonlarını yerine getirdikleri koşullar— devlettir. Ve onlar, bir parçası oldukları devletin, toplum içindeki belirleyici tarihî konumunu yan-

sarsıntıdan yararlanmaktı.

Girişimin tarihi de 1969 seçiminden tam bir yıl öncedir. İnönü'yü ya anlamayan veya engel olmak isteyen radikal aydın ve subay kadrolar çok şiddetli tepki gösterdiler. Girişim yarıda kaldı.

* Bu arada mülk sahibi sınıflar da yavaş yavaş bürokrasi içine kendi bürokratlarını yerleştiriyorlardı.

* C.H.P.'nin 1965 - 1971 dönemindeki iç yapısına dikkat edenler şu ilginç durumu görürler: Teşkilatlanma işleri 3. eğilime bırakılmıştır. Genel siyasi manevraları tesbit ve uygulama işi ve bu iş için gerekli mevkiler 2. eğilim mensuplarına aittir. Örneğin CHP'nin genel sekreterlik ve M.Y.K. Ecevit ve ekibince elde tutulmasına rağmen TBMM gruplarında çoğunluk Satır-Erim'in taraftarlarındadır. Bu son kişiler aynı zamanda CHP Başkanı değil de «şef» olan İnönü'nün iç kabinesi idiler. «Büyük politika» bunların karnasına bırakılmıştı.

Birikim 8 / 26

sıtan, **gerekçesini kendinden alan** müdahaleci ideolojisiyle eğitilmişler ve tarih içinde rollerini böyle oynamışlardı.

Oysa klasik «küçük burjuva aydınları» büyük çoğunlukla **bürokrat değildiler. Toplumsal hayatla, iktisadî hayatla doğrudan fonksiyonel bir ilişkileri vardır.** Bir bürokratin ideolojisine çok kolaylıkla nüfuz eden ve davranışlarına özellik veren toplumu yönetmek ve ona yukardan biçim vermek düşüncesi genel aydın düşüncesine uymaz. Aydın için toplumun değiştirilmesi hemen hemen kural olarak **devlete rağmen** yapılacak bir iş gibi görünür.*

Avrupa tarihinde oldukça kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış olan bu iki kesim, Türkiye tarihinin bir özgünlüğü olarak pek o kadar kesin ayrılmamışlardır birbirlerinden.

Bu özgünlüğün yalnızca bir önemli gerekçesini vermekle yetineceğiz. O da şu: Osmanlıdan beri öğretim ve eğitimin amacı bürokrat yetiştirmektir. Tüm öğrenim kurumları ilkin bu ihtiyaç için kuruldu. Aydın, öncelikle öğrenim görmüş kişi olduğu ve öğrenim görmüşlerin hemen hemen tümü bürokrat olduğu için, uzun süre bürokratlarla aydınlara aynı kesimde yer almışlardı. Her bürokrat aynı zamanda bir aydıydı. Dolayısıyla aydınlara özgü toplumsal fonksiyonlar da bürokratlarca yerine getiriliyordu tarihimizde.

Bu öylesine alışılmış ve eleştirilmeksizin kabul edilmiş bir şeydi ki, diyelim 1908 olayı hem «ordunun devrimci gelenegi»nin bir örneği ve hem de aydın hareketinin bir önemli başarısı gibi sunulabiliyordu. Yani Türkiye'de bürokrasinin tarihi ile aydın hareketinin tarihi son zamanlara dek aynıydı ve bu tarihî eylemi içinde bürokrat yan ağır basıyordu, belirleyiciydi.

Kapitalizmin gelişmesi devlet dışı alanlarda da okumuş kişilerin istihdamını mümkün kıldı. 1960'lara geldiğimizde artık ülkemizde güçlü bir **bürokrat olmayan aydın kesimi** vardı.

Daha önce genel toplumsal yapı içinde, aydın ve bürokratların iktisadî maddî alanla farklı ilişkilerde bulunmalarından ötürü aralarında farklar olduğunu belirtmiştik.

Bu noktada birbirinden ayrılan bürokrat ve aydınlara, aynı kurumlarda eğitilirler. Eğitim ve öğretimin özellikle devlet görevlisi yetiştirmeye yönelik özünün sonucu, yani fonksiyonlarının biçimlendirilmesi döneminde, **aynı maddî şartları paylaştıkları için de birleşiyorlardı.**

Bu açıklamaların sonucunu şöyle özetleyebiliriz: Kapitalizmle birlikte toplumsal-siyasal hareketler içinde belli bir fonksiyonu olan küçük burjuva aydınları, Türkiye'nin tarihî özelliklerinin bir sonucu olarak uzun dönemde bürokratik bir yapı içindeydiler. Dolayısıyla aydın hareketi, bürokrasinin tarihî eylemiyle içiçedir. 1960'lara gelindiğinde artık bir ölçüde oluşmuş bürokrat olmayan aydın hareketi, bürokratların tarihî eyleminin biçim ve özüne **aynen katılamıyacak** bir yapısal farklılık içindedir. Ancak henüz ondan da tamamen kopuk değildir.

1965'lerde, CHP'nin şahsında salt bürokrat olarak deneyecekleri usullerin sonucunda da yenilgiye uğramış tarihî bürokrasinin bunalımlı evresinde, bu yeni aydın hareketi siyasal arenada farkedilmeye başlanır.

Bu aydınlara, bu genel olarak bürokrat olmayan aydınlara, yenilmiş bürokratlara kendilerinin aynı zamanda bir aydın olduğunu hatırlattılar. Salt bürokrat olarak yenildikleri yerde, aydın - bürokratlar olarak yenebileceklerini aşılacak, 1965 sonrasında genel olarak «Cuntacılık» diyebileceğimiz bir hareketi oluşturdular.* Bu hareket ortaklaşa geçmişin yüceltilmesinde, şimdiki bürokratlara itici bir moral

* Bürokrat ve klasik aydın arasında yaptığımız bu ayırımıda kullandığımız ölçülerin bilinen somut ölçüler olmadığını kabul ediyoruz. Ancak bu ölçülerin her iki kesimin davranışları arasında köklü farklar olduğunu gösteren bir tarihî tesbitten kaynaklandığı kabul edilecektir. Ayrıca her iki kesimin fonksiyonlarını, farklı özel kanallarla yerine getirdiğini de gözönünde tutmalıyız.

* Bu hareketin yayın organlarından başlıcası, 1971 Sıkıyönetimi döneminde Ortam dergisidir.

Birikim 8 / 27

sağlıyor ve Türkiye'deki küçük burjuva aydınları genel olarak etkileyen sosyal uyanışın getirdiği yeni düşüncelerin yorumunu da ekleyerek hareketi sosyal içerikli bir programda birleştirmeye çalışıyordu. Böylece bürokrat niteliğini ve biçimini koruyan bir harekete küçük burjuva aydınlara özgü siyasal bir içerik kazandırılmış oluyordu. Ve öncü, birleştirici güç bürokratlar değildi.

1960'ların bu küçük burjuva aydın hareketinin diğer bir etkisi de yeni gelişen sosyalist harekette duyuldu.

c) 1960'larda Türkiye Sosyalist Hareketi

1960'lara gelineceye kadar Türkiye'de sosyalist hareket cılız ve dar bir çevrede tıkanıp kalmıştı. 1950 - 60 yılları arasında kapitalizmin gelişmesine hız verilirken gerek uluslararası durumun etkisi ve gerekse yukardaki ekonomik oluşumun doğal gereği, ülke yoğun bir anti-komünizmi yaşadı. Sosyalist kadrolar dağıtıldı, ezildi, sindirildi.

1961'de evvelkiyle kıyaslanmayacak koşullar içinde işe başlarken, klasik bir sosyalist partinin oluşmasında temel olan birtakım tarihi imkânlardan yoksundu. Bu tarihi imkânların sonraki olayları belirleyen en önemli ikisini kısaca belirtelim. 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başında kurulan köklü sosyalist partiler, işçi sınıfının ekonomik mücadelesinin temel örgütlerinin oluşturulması sürecinde biçimlendiler. Yani işçi sınıfının siyasal örgütünün kurulması ekonomik örgütünün (sendika) kurulmasıyla içiçe yürütülüyordu ve bu, bir tarihi zorunluluktan başka bir yol zaten mümkün olamazdı. Bu bakımdan bugün bile sosyalist parti demek, en azından işçi sendikalarıyla içsel, derin bir bağ kurmuş siyasal örgüt demektir.

1946'larda kurulan ilk sosyalist partiler de, kurulması için yasal imkânlar varolan sendikaların oluşturulmasına başladılar öncelikle. Bunda hayli başarılı olabildikleri söylenir. Fakat çok geçmeden bu ilk parti girişimleri kapatıldı, kadrolar sindirildi ve bir 15 yıl böyle geçti. Bu süre içinde öncelikle ABD'de geliştirilen tekniklere uygun Türk-İş tipi sendikacılık teşvik edildi. Bu tip sendikacılığın ayırıcı özelliği ekonomik mücadele ile siyasal mücadelenin bağıni kopartmağa dayanır. Sendikanın şirket gibi ele alındığı bir modeldir bu. 1961'de TİP'i kuran sendikacılar da 15 yıl bu tezgâhlarda işlenerek gelmişlerdi. Niyetleri ne olursa olsun, bu yıllarda, sendika - parti ilişkilerini doğru olarak kurmaya zorlayabilecek bir politik etkiden yoksundular. Nitekim TİP'le sendikalarda toplanmış işçiler arasındaki parti bağı sakatı. TİP'le sendika şefleri arasındaki bağa uygun olarak kurulabiliyordu bu bağ. TİP'in yapısı, tüzüğü, karar organları incelendiğinde bu mekanik ilişki derhal görülür. TİP'i daha sonraları gerçek bir sosyalist parti olmaktan alakoyacak olan yapısal aksaklık buradadır.

İkinci nokta TİP'in, siyasal yapı içinde, kabul edilmesini zorunlu kılan bir toplumsal süreç-sonucunda kurulmuş olmamasıydı. Aksine TİP öncelikle böyle bir durumu yaratmak göreviyle başbaşıydı.* Bir başka deyişle TİP'i zorunlu kılan bir maddi zorunluluk değil, —1961 Anayasası'nın yapısını açıklarken gösterdiğimiz— düşünsel - siyasal bir zorunluluktur. Sadece TİP'i zorunlu hale getirecek maddi koşulların süratle gerçekleşeceği bir ekonomik - toplumsal süreç vardı.

TİP'in bu tarihi zaafı, 1972 - 73 dönemindeki sosyalist siyasal hareketin temel zaafını oluşturur ve bu dönemin hatalarını oluşturacak etkilerin, sosyalist harekete nüfuzunu kolaylaştırır.

TİP'i veya sosyalist hareketimizin tarihini değil de, 12 Mart olayını anlattığımız için bu tesbitlerden yalnızca konumuzla doğrudan bağı olduğu yerde bahsedeceğiz.

* Buna da parti yapısının engel olduğunu daha yukarda yapılan inceleme gösteriyor. Yani TİP'in 1971'deki tepkisiz sonunu gerekli kılan temeller bizzat kendi konumunda da mevcuttur.

d) Türkiye'deki Küçük Burjuva Aydın Hareketinin Sosyalist Hareket İçindeki Etkileri

Türkiye sosyalist hareketinin bir aydın hareketi olduğu çok söylendi. Bundaki gerçek payını kimse inkâr edemez. Ama bu aydınların, Türkiye'nin 1960 sonrasında beliren aydın hareketinin, sosyalist harekete verdiği özellikleri nedir? Sorumuz budur.

1960'larda belirginleşmeye başlayan aydın hareketinin tarihi özelliklerini ve 1960'lardaki bürokrasinin tarihi iktidar müdahalesine getirdiği boyutları önceki bölümlerde anlatmıştık. Bu hareketin, «getirdiği boyutları» anlatmak da gerekir ve bunu daha yakın ilgisi olduğu için bu bölümde yapacağız.

Aydın toplumun tümü için düşünür. Bu özelliği ile genel aydın tipi toplumun tümüne ilişkin sonuçlara varır. Bu tümün içinden bazıları, onun kurabildiği bütünlüğün dışında kalabilir. O zaman bunları kesinlikle reddeder ve «aydın haysiyeti»nin derecesiyle orantılı bir davranışla kendini siyasal planda koyar. Sosyalist aydın ise, aydın hareketinin bu ilk döneminin bilimsel bir eleştirisiyle oluşur. Ama henüz böylesi bir eleştiriyi zorlayacak şartlar hareketin tümü için tam oluşmamışken, aydın hareketi, yukarda belirttiğimiz aydın tipinin hareketi olma özelliğindedir. Türkiye'de 1960'ların aydını, böylesi bir zihni çabanın bireyidir. Ve 1960'lar Türkiye'sinde böyle bir aydını harekete geçmeye zorlayacak öylesine çok şeyler vardır ki.* Görünüşte hemen hemen her sınıf sorunlarla yüzyüzedir. Ve yalnızca «mutlu bir azınlık» muafıttır bundan. Bir de emperyalizm denilen «yabancı» kapitalizm. Genel anlayış böylece biçimlenir. Ve bu anlayış kendisine TİP'in herkese açık kollarında yer bulur. TİP daha henüz işçi sınıfının Marksist partisi olamadan halk ve aydın muhalefetine partisi olur.*

Bu «sosyalist olan» aydınların yanında, yine aynı toplumsal manzaradan etkilenen, ama sosyalizmi yalnızca bir araç gibi gören aydın grubun da varolduğunu «Cuntacılık»ın oluşumunu anlatırken söyledik.

İlkin TİP'de toplanan aydın hareketi, TİP'in yapısı içinde kısa bir ikâmet süresi geçirir. Sonra TİP'i sendikalarla olan bilinen mekanik ilişkisi ve taşradaki halkçı örgütleriyle başbaşa bırakıp gider. Bundan böyle TİP'in, ancak olaylar içinde tedbirler almayla yürütülen, dolayısıyla 12 Mart'a gidişte ve bu gidişi önlemekte etkisiz kaldığı bir rotada seyrettiğini görürüz.

e) MDD'cilik

TİP'den uzaklaşan «sosyalist aydın - gençlik» potansiyeli MDD'cilik bayrağı altında toplandı. Bu akımın tezleri, genel aydın muhalefetine özellikleriyle tam bir uyum halindedir.

Kuşkusuz MDD'ye kâğıt üstünde benzeyen devrimci tez evrensel planda vardır. MDD'yi doğru veya yanlış diye eleştiriye tabi tutmak bu yazının işi değil. Bizim amacımız, 1971'e gelirken Türkiye'de sosyalist aktivitenin genel olarak —en dinamik unsurlarıyla— bu akım etrafında yeraldığını bilerek, MDD'ci akımın hangi yanının 12 Mart'a gidişte ağır bastığını belirlemektir.

Dünya sosyalist hareketinde MDD'ye benzer akımlar da «emperyalizme karşı tüm emekçi sınıflar ve millî burjuvazinin elele» vermesini genel olarak isterler. MDD'nin de yayın organlarındaki çağrıları bu yöndeydi. Fakat bu genel Demokratik Devrim taktikleri, ittifağa çağrılan sınıflarla ya doğrudan örgütler düzeyinde ilişki kurmayı deniyor, ya o sınıfları bizzat örgütlemeye çalışıyor veya eylemiyle, şu yukardaki yollardan birine kanalize etmeye çalışıyordu.

* O yılların yayın furysı aslında aydınların ne kadar çok şeyi birden kafalarında birlikte barındırmış olduklarını anlatır.

* Kuşkusuz TİP'in açık kollarını kapatması gerektiğini söylemiyoruz. Özellikle kuruluş anlarında herşeyden çok sosyalist eğitim önem kazanır. Parti iskeleti kendisine gelen unsurların (özellikle aydınların) düzensiz muhalefetine eleştirisiz kabul etmekle oluşturulamaz. Parti içinde uygun geçişlerle muhalefetin, sosyalist potansiyel, o olmazsa sosyalist kadroların denetim ve yönetiminde bir muhalefet olması sağlanmalıdır.

Türkiye'de MDD'de böyle oluşumlar gözükmmez. Ancak benze-me deneyleri vardır. MDD'yi 1971 öncesinde ve 12 Mart döneminin başlarında karakterize eden şey, tezde ileri sürülen sınıfsal ittifakı çok daha değişik, Türkiye'ye özgü bir biçimde «kendince kurmuş» olmasıdır. İşte bu ittifak noktasında, MDD'nin şahsında biçimlenen Türkiye sosyalist hareketinin 1971'e varan dönemdeki niteliği oluşur.

MDD'nin ittifak kurduğu şey Cuntacılıktır.

Başka bir ülkede, yapısı, üretim düzeyi Türkiye'den farklı bir ül-kede, bir sosyalist grup, çekirdeğinde ordunun olduğu, ordu eliyle yürütülecek bir hükümet darbesine dayanan bir akımla işbirliği yap-tığında buna açıkça «Bonapartizm» denir ve bu da sosyalizmin lâ-netli hedeflerinden biri olur.

Oysa bırakınız MDD'den ayrılan gruplardan herhangi birini, MDD'nin karşıtları bile onu bununla suçlamadılar. Cuntacılığın daha şimdiden ellerde gezen programında, «NATO'dan çıkmak, dış ticaret ve sigortacılığın devletleştirilmesi, toprak dağıtımı (reformu)» gibi «as-gari program»a uyan o kadar çok şey vardı ki, TIP'in itirazı, «Sos-yalist Devrimin amaçlanmayıp Demokratik Devrimin amaçlanmış» ol-masıydı, «oysa biz demokratik devrimi ta 1920'lerde zaten yapmış-tık» biçiminde özetlenebilir.

f) MDD'cilik Cuntacılıkla Nasıl İttifak Kurdu?

MDD'nin kadroları olan aydınların sosyalizm anlayışlarının na-sıl biçimlendiğini görmüştük. Bu görüşün «işbirlikçiler» dışında tüm ulusun siyasî - toplumsal isteklerini dile getiren bir yapısı olduğu da biliniyor. Ancak MDD, bu ulusun tümü içinde yer verdiği ordu ve sivil bürokrasinin de Türkiye tarihinde devrim (!) ler yaptığını kabul ediyor. Ve bunların bugüne kadar hep —kendisinin işbirlikçi diye lâ-netlediği— büyük burjuvazinin egemen olduğu siyasî partilerle süre-k-li bir iktidar savaşı verdiğini de bilmektedir. MDD mantığı, işbirlik-çinin karşıtı millî olduğu için bunların da millî olması gerektiğini —zaten onlar da bunu söylüyorlardı— dolayısıyla bunlar iktidarı de-virirlerse «millî»ci bir iş yapacaklarını varsayıyor. Üstelik bunlar hay-li millîci olmakla kalmıyorlar, sosyalistçe programları da var.

Diğer ülkelerde Demokratik Devrimcilerin «emperyalizme karşı tüm emekçi sınıfları» harekete geçirerek egemen sınıfların devletine karşı mücadeleye sevketmeleri gibi uzun bir yol Türkiye'de o kadar kısa gözükmemektedir ki!

Gelecek cuntanın sosyalistçe işler yapacağına iman edildiğinde artık geriye pek bir şey kalmıyor. Köylüler ve diğer millîci sınıflar-la ilişki artık pek de o kadar âcîl değil. «Yukarıdan eylem»le o da halledilebilir.

Böylece MDD'cilik için Cunta, tüm sosyal sınıflarla ilişkiden beklenen şeyi tek başına gerçekleştiren bir şey gibi anlaşılır. Ordunun moralize edilmesi işine MDD de katılır.

Garip ama Cuntanın gözünde de MDD'ci kadrolar «bütün bir toplum» gibi görünür. Bürokratlar kendi tarihlerine sahip çıkan MDD'nin peşindeki gençlik yığınlarından kendilerini nihayet anlayan toplumu görmüş gibidirler.

Kuşkusuz MDD'ciler içinde temel mantığı kabul edip, «öncü kim olacak» tartışması içinde öncülüğü MDD'ciliğin şahsında (MDD'nin şahsında kimler yoktu ki) işçi sınıfına verenler, bunun pazarlık ko-nusu yapılmasını öne sürenler olduğu gibi, «kuvvet kimdeyse öncü-lük ondadır,» diyenler de vardı. Cuntacı ekip de benzer bir tartış-mayı sürdürüyordu.

Cuntacılar ordu içinde çengeller atarak çalışıyor ve bazen bu çengele hayli iri parçaların takıldığı alçak sesle ve herkese duyuru-luyordu. Ordu içinde kaç cuntanın olduğu bu işin uzmanlarınca da bilinmez haldeydi. Bugün, yarın gece, falan şanlı tarihte bekleniyor-du cunta. 1969 ortalarından 1971'e kadar sürdü gitti bu.

Ama bu süreci bu tarihler içinde derinden etkileyen bir olay oldu. 16 Haziran İşçi Hareketinin belki çapı fazla büyük değildi ama anlamı müthişti. Hele Cuntacılar için.

Orduda Cunta lehine hava bu olayla yüzgeri etmeye başlar. Ne-denî son derece açık: Cuntanın en ilerici (!) leri bile işçi sınıfının si-yasî mücadele içinde yer almasını çok uzak bir geleceğe erteliyorlar-dı. Hem kendileri gibi «kurtarıcı»ları varken bu işlere kalkışmak ta olsa olsa işgüzarlıktı. Ama bu kadar ilerici (!) olamayan genel Cunta-cılık hareketi durakladı. İlerici Cuntacılar kendilerini her ne kadar işçilerin ihtilâlde filan gözlerinin olmadığını iknaya çalıştıysa da pek başarılı olamadılar.

Çünkü genel Cuntacı anlayış, iktidarı, kendisi veya bugün ikti-darda olanlar arasında bir çekişme konusu olarak görüyordu. Tür-kiye'de bugün kadar güçlü bir halk hareketi veya hele bir işçi hare-keti olmadığı noktasından hareket ettiği ve bunun değişmezliğine inandığı için rahatlıkla söyleyebiliyordu bunu. Şimdi ise arkasında işçi sınıfı olmadan etkinliğini sürdüren sosyalist aydınların bu ilk ge-niş kapsamlı işçi hareketiyle birleşmesi ve büyük bir iktidar alterna-tifi olabilmesi gibi yeni bir şey ortaya çıkıyordu.

Cuntanın vazosu burada çatladı. Dağılması ise bir sonraki dö-nemde olacaktı.

5 — MUHTIRA

Bölümün başından beri çizmeye çalıştığımız siyasî tablo içinde 12 Mart'ın oluşumunda yeralan aslı unsurları tanımladık. Bunlar bu tanımlanan nitelikleriyle 1965'lerden sonra daha yoğun bir ilişki ve çatışma dönemine girmişlerdi.

Ekonomik durumun, 1970 Ağustos devalüasyonu ile giderilme-ye çalışılan tıkanıklıkları ve ülke çapında bir krizi gösterdiği Muhti-ra öncesi dönemde egemen ittifak sınıfsal bir ayrışmaya uğramış gi-bidir. Parlamentoda güçsüzleşen AP iktidarı varolan hukukî çevre-nin yönetimi güçleştirdiğini ilân etmekle ancak muarızları Demirel yö-netiminin beceriksizliğine yormaktadırlar bunu. Özellikle Demirel'in şahsına yönelik propaganda, lideri etrafında birlik gösteren AP için-de de bölünme sağlamaya çalışmakta, ayrılıklar körüklenmektedir.

Şurası önemlidir: Gerek genel olarak ülkede, gerekse AP içinde cılız da olsa Demirel ve ekibine yönelen muhalefetin kökeni büyük sermaye çevrelerinde değildir. Aksine Demirel politikası, kapitalizmin ülkedeki gelişiminde büyük sermayeyi haliyle kollayan bir özellik gös-terir. Muhalefet, daha çok küçük ve orta burjuvazi çevrelerinden kay-naklanır. Bu da AP'de temsil edilen, mülk sahibi sınıfların büyük ser-maye etrafında ittifakının yürümeye başladığını işaretidir. Yani **o tarihe kadar tarihi egemen sivil - asker bürokrasinin karşısında oluş-turulan ittifakın, tarihinde ilk kez parçalanması, ayrışmasıdır.** Böyle-ce unsurlarına ayrışan ittifakın yönetimini elde tutmadaki temel ara-cı olan **oy gücünün fiilen etkisiz kalmaya başladığını** görüyoruz. Ege-men bürokrasi, kendisine yönelen oy silâhına yenilmişti her zaman. Ve şimdi bir genel seçimden bir yıl sonra bu silâh tutukluk yapıyor-du. Bürokrasi atığa geçebilirdi. MDD'den kaynaklanan gruplar da

artık «yönetemez hale gelmiş» olan AP iktidarının güçsüzlüğünü «asa-yiş» açısından göstermek için eyleme geçmişlerdi.

Muhtıra bu havada verildi. MDD grubu büyük kısmıyla onaylı-yordu. Ve hattâ tavsiyelerde de bulundu. Genel mantığıyla MDD'den çok daha fazla MDD'ci Dr. H. Kıvılcımlı, ordu müdahalesinin bu yılmaz savaşçısı «Ordu kılıcını attı» başlıklarıyla selâmladı muhtırayı. Sosyalist parti kurmayı çok daha demokratik bir ortamda mümkün gören bir başka MDD'ci akım, o günlerin geldiğine karar vererek partinin program taslağını tartışmaya açtı.

Türkiye'de sosyalist hareketin MDD'ciliğin şahsında traji - komik duruma düşmesinin örnekleridir bunlar. Ama açıklıkla belirtelim ki bu traji - komik durum, 12 Mart'ın sonrasında hiçbir grup ve kişide berrakça görülüyordu. (Kendimi de bu durumdan ayrı tutmuyorum) Muhtıraya karşı çıkan, şüpheyle karşılayanlar vardı, ama herşeyi yerli yerine koyacağımız açık ve tutarlı bir yaklaşım yoktu. **Bunun en temel nedeni ise Türkiye tarihindeki ordu eliyle gerçekleştirilen müdahalelerin ve müdahaleci mantığın niteliğini tesbitte yanlış ölçülerle yola çıkışımızdı.**

Bu müdahaleci eğilimi çözümlerken, tarihini açıklarken belirttik ki bu eğilim feodal kökenlidir. Yani **kapitalizm öncesi bir tarihi döneme özgü, gerici bir dünya görüşünün, bu dönemin egemenlerine özgü bir yorumunun, uygulanmaya koyulmasıdır muhtıra.**

Temel yanlışımız burada idi. Bugün her kim ki o dönemdeki kendi hareketinin cuntanın olumlu bir yorumunu barındırmadığını, fiillerini başlatan çerçevenin tesbitinde cuntasal bir hareketin mutlaka gerçekleşeceğine olan temel güvenin olmadığını öne sürüyorsa açıkça gerçeği tahrif ediyor demektir. Bir ölçüde TIP kendini muaf tutabilir bundan ama tam olarak da değil. Ayrıca TIP'in o dönemdeki hatası cuntacılığa en açık karşı duran eğilim olmasına rağmen bu karşı koyuşunu, bunu onaylayanlarla aynı düzeyde koymasaydı. TIP bunun için yaptığından değil, yapmadığından dolayı eleştirilme-lidir.

Kısaca bir konuya değinelim. Deniliyor ki, eğer 8 - 9 Mart hareketi (yani «Gerçek Kemalist» cuntacıların girişimi) saptırılmasaydı (12 Mart'ın bu saptırılma sonucu biçimlendiği de söylenir) her şey değişik olacaktı. Bu konuda ihtimaller üzerine durmanın anlamsızlığı bir yana, çözümlememizin mantığı açısından, biz yalnızca şunu diyebiliriz: O takdirde şimdi incelediğimiz konu, 8 - 9 Mart 1971 ile bilmem hangi tarih arasında geçen dönem olurdu. (Bu dönemin karakteri 12 Mart döneminden farklı olamazdı).

8 - 9 Mart olmadı ama ruhu epey yaşadı. Nisan 1971'de bu kez I. Erim hükümeti «eylem»e geçti. Ruh'un kalbi ilk krizi geçirdi.

6 — DARBENİN KOVALANMASI (MART 1971 - MART 1973)

Muhtıra sonrasında Erim'in I. hükümeti beyin takımıyla birlikte silâhların gölgesindeki parlamentodan güven oyu alır.*

Nisan 1971'de hükümet programı ve Karaosmanoğlu'nun meşhur ayrıntılı ekonomik çözümlemesi ve önerileri ilân edilir. Bürokratik mekanizmalarla topluma ve ekonomik kaynaklara «istikametler» gösteren programlardır bunlar. Burjuvaziden itiraz sesleri yükselir. N. Erim'in ünlü Sıkıyönetimi açış konuşmasında örsün üstüne yatırmak istedikleri için «Biraz ara verip ne yapacağımıza baksalardı, bakınız bizde toprak reformu falan gibi şeylerden de var. Ama yapmıyorlar. Öyleyse ben de onlara gösteririm» anlamında sözlerinde dile

* İlginçtir ki bu, 1960'lardan bu yana bir hükümetin aldığı en yüksek güven oyudur.

gelen bürokrasinin özgün mantığı, bu itirazlara da —balyozla değil tabii— cevap vermek zorundadır.

1971 Anayasa harekâtı ile bürokrasi Demirel'e karşı öne sürdüğü önemli bir silâhını kaybeder. Demirel ve AP'nin Eylül 1971'de Erim'e yönelttiği ilk sınırlı atakla, bürokrasi bir adım daha geriletilir. Dönem pahalılık kampanyalarıyla da yürütülen bir ikinci atakla bürokrasinin yıldızları olan 11'lerin sökülüp atılmasıyla biter. Bürokrasi önce ekonomik gerekçelerinin ve anlayışının yenilgisini tadar.

II. Erim hükümeti yenilgi alanlarını burjuva partilerinin adamlarına terketmiş bir hükümettir. Bu safhada ünlü CHP - Sıkıyönetim çatışması olur. Asker ve sivil bürokrasiyi ilk kez blok olarak karşı karşıya getiren bu olayda, Erim'de sembolleşen tarihî bürokrasinin birliği onulmaz bir yara alır. Erim sürüklenerek meydana çıkarılır.

Melen hükümeti başlarken bürokrasinin tarihî partisi CHP'de anlamlı olaylar olur. «Son Osmanlı» İnönü'nün dramatik kaderiyle bürokrasinin siyasal kaderi de noktalanır. Ortanın solunun (biz daha önce bu eğilimin tarihî bürokrasinin anlayışından bir sapma olduğunu belirtmiştik) CHP'yi ele geçirmesiyle burayı terkeden geleneksel sivil bürokratlar temsil ettikleri tarihin bitişini kendilerinden önce görmüş olan ve yeni efendilerine hırsla hizmet etmeye çalışan CGP'ye «iltihak» ederler.

Melen dönemi bir hazırlık dönemidir. Onun için en uzun süren 12 Mart hükümeti oldu. İkinci derecede pürüzler halloldu. Artık yalnızca bir fizik zor aygıtı olan ve bu yanılla da hâlâ yönetim üzerinde hak iddia eden (açıklamıştık ki bu tavır alışkanlıklarına, dünyaya görüşlerine özgüdür) asker bürokratların, uğurlama ve yeni mahallerine taşınması işi için hazırlanıyordu. Askerler tarihten yalnızca fizik kapışmaları anladıkları için, iktidar düzeyinde adım adım geri itilişlerini pek kavramamış görünüyordular. Bu işlerin en önemli evrelerinde görevlerini layikiyle yapan Tağmaç ve Eyicioğlu törenle emekli edilip hizmet ettikleriyle kaynaştırıldı. İşin önemli kısmı halledilmişti.

Bu dönemde cereyan eden iki olay anlamlıdır. İlki cuntacıların başına gelenler. Tevkif edilen «militan» cuntacılar kontrgerillada umutsuz öfkeleriyle içlerini döktüler. Son derece öğretici belgeler, açıklamalar çıktı bu iç döküşlerden.* Ordunun bir bölümü hariç, artık bürokratik mekanizmayı da kontrol altına almış olan büyük sermaye son 15 yılın hesabını alıyordu. İkincisi, CHP'nin yeni yöneticilerinin hükümetten çekilmesidir. Böylece CHP'nin şekli son ilişkisi de koparılıyordu.

Melen hükümetinin son dönemi, yalnız 12 Mart döneminin değil, tarihî sivil - asker bürokrasinin iktidar olduğu veya iktidar alternatifi olduğu bir çağın kapanış günleridir. F. Gürler'in şahsında hiç değilse sembolik Cumhurbaşkanlığı kurumunun törensel postunu ele geçirip oradan toplumun yukarıdan manzarasına bakmak isteyen asker bürokratlara bu da çok görülür.*

Sırtı sıvazlanarak TBMM'ne «kendi isteğiyle» uğurlanan Gürler, oradan da «kendi isteğiyle» feragatini imzalayacaktı.

Bu dönem kapanırken cereyan eden birkaç ufak, ama son derece anlamlı olay, tarihin böylesi anları daha iyi anlamamız için, sona erenin ne olduğunu iyice öğrenmemiz için bize sunduğu ibret sahneleri gibidir.

Gürler'in adaylığı ve seçimler döneminde ilginç bir destek kampanyası açılır. Kimler yoktur ki burada. Bürokrat tarihlerinden kopmakla birlikte anılarına garip bir saygı duyan yeni CHP'lilerden tutunuz, 12 Mart'ın dolayısıyla sindirdiği Cumhuriyet kadrolarına, bur-

* Madanoğlu Cuntası ve Bomba Olayları davalarındaki bir dizi belgede en kapsamlı şekilde açıklanmıştır. Diğer örgüt davalarında da ilginç örnekler bulunmaktadır. Bunlarda sosyalistler için, parlaklıkta Erim'inkiyle yarışacak planlara rastlamaktayız.

* Elbette Cumhurbaşkanlığı'nın yönetiminde belirleyici bir yeri yoktur (T.C. yönetiminde). Eğer bürokrasi ve AP bu konuda mücadeleye girdilerse, nedeni o makamın fiilî önemi için değildir. Dikkat edilirse o dönemin olayları içinde kesin meydan okumalar Demirel'in AP'sinden geldi. Ordu savunmada idi, pazarlıklar, ikna çalışmaları yapılabiliyordu ancak. Teselli edilmek ister gibiydi. Ama gücünden emin soy burjuvazinin zaferini tamamlamak isteyen soğuk mantığına bu jestlerin yeri olmazdı.

juvaziye hizmet arz edip onun bürokrasiyi geriletmesine yardımcı olan eski ve en eski CHP'lilerin CGP'sinden; bu dönemin işkencehanelerden geçirdiği «gerçek Kemalist» cuntacılar, hatta bunların sorguları sırasında Gürler'e de sövüp sayan ve hapishanelerde hâlâ yatan uzantılarına kadar. Kadro, soy MDD'ciliğin adamlarıyla tamamlanır. Sanki bir tarihin kalıntıları, yere serildikleri halde son bir umut, son bir mucize bekler gibi ve bazısı bizzat umut bağladıklarından yedikleri balyoza rağmen tarihin yeniden başlaması gibi boş bir gayreti son defa gösterirler.

Burjuvazi direnmiş ve yenmişti. Eski kapısıyla, yeni efendilerini uzlaştırmaya çalışan Melen de artık fazladır. 1973 Nisanı başlarken, işte asıl o zaman «Ordu kılıcını atmıştı». Ama kastedilen veya boşuna beklenen yere değil, galip burjuvazinin ayakları dibine. Atarken eğilmiş ve artık öyle kalmıştır. Yani olması gerektiği gibi. ■

